Биљана Оташевић¹

Одсек за психологију

Филозофски факултет

Универзитет у Новом Саду

UDK: 331.56:323.1

177.74:323.1

159.923.2:316.356.4

Оригинални научни рад

Рад примљен: 10.8.2016.

НЕЗАПОСЛЕНОСТ И СПРЕМНОСТ ЗА ЕМПАТИЈУ КАО ПРЕДИКТОРИ НАЦИОНАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА²

Сажетак. У време економске кризе и глобализацијских трендова, питање националног идентитета добија посебан значај. Овај рад бави се испитивањем персонолошких и демографских фактора који доприносе његовом очувању и јачању и има за циљ утврђивање удела радног статуса и спремности на емпатију у предикцији индивидуалних разлика у идентификацији са нацијом. На узорку од 107 испитаника (66,4% женског пола, 69,2% запослених) старости од 21 до 62 године, примењени су Упитник за процену спремности за емпатију, Скала националног идентитета и упитник социодемографских карактеристика. У циљу испитивања структуре предикције националног идентитета на основу радног статуса и 4 димензије спремности за емпатију, спроведена је хијерархијска регресиона анализа. Коначни модел значајно објашњава 15% варијансе критеријума, а као самостални предиктори националног идентитета издвојили су се запосленост и Емпатија са негативним емоцијама, као и Емоционалне реакције испровоциране емпатијом, са негативним предзнаком. Резултати упућују на последице тешког социоекономског статуса чланова нације по степен изражености њиховог националног идентитета, указујући на лични положај индивидуе у групи као основни извор идентификације са нацијом. Другим речима, идентификација појединца са националном групом у функцији је степена у коме она задовољава његове егзистенцијалне потребе. Чинилац који ипак доприноси идентификацији са властитом нацијом и сународницима, без обзира на лични социоекономски статус, јесте способност емпатије са негативним емоционалним стањима.

Кључне речи: национални идентитет, незапосленост, емпатија, емпатија са негативним емоционалним стањима, емоционалне реакције испровоциране емпатијом

¹ biljana216@yahoo.com

² Део резултата презентован је на конференцији „Mini Conference on Political Psychology in South-Eastern Europe“ у Новом Саду, 7-9.10.2016

Увод

Питање националног идентитета, његових корелата и фактора који доприносе његовом формирању, одржавању и јачању, од великог је значаја у области социјалне психологије још од оснивања ове дисциплине (Михић, 2009), а посебну важност добија у светлу савремених глобализацијских трендова и економске кризе. Изградња националног идентитета представља важан фактор политичког и културног развоја једне државе, нарочито када су у питању земље у развоју - његова функција огледа се у доприносу политичкој интеграцији, а успоставља се постизањем националног консензуса по питању политичког система, симбола државности, као и политичких права (Топић, 2009).

Национални идентитет представља један од облика социјалног идентитета, те се, као и сви други, заснива на основним људским социјалним потребама. Једна од њих јесте афилијативни мотив, тј. потреба индивидуе да буде у друштву других у циљу избегавања усамљености. Само присуство других људи није довољно за задовољење афилијативног мотива - суштина је у удруживању ради извођења различитих активности, којим се обезбеђује емоционална повезаност, нижи интензитет страха, могућност размењивања мишљења и уклањања когнитивних нејасноћа (Рот, 2003). Поред формирања позитивних интерперсоналних односа, један од важних развојних задатака у периоду адолесценције јесте и формирање личног идентитета (Erikson, 2008). Ериксон је истицао пре свега важност утицаја социјалног контекста на развој особе, с обзиром на то да лични развој подразумева психосоцијални процес, који се одвија у простору споја биолошких и социјалних фактора.

Социјални и национални идентитет

Теорија социјалног идентитета (Tajfel & Turner, 1979) повезује идентитет са социјалним понашањима индивидуе. Процес дефинисања селфа одвија се кроз лични идентитет и већи број социјалних идентитета у циљу побољшања самопоуздања. Припадност групи, емоционална повезаност и придавање значаја овим факторима, доприносе развоју социјалног идентитета који је део селф-концепта индивидуе (Tajfel, 1981). Социјални идентитет се дели са особама које припадају истој групи било да је заједничка припадност везана за расу, пол или нацију. Дељењем социјалног идентитета чланови групе могу да усвоје држање тела, фацијалне експресије, али и мотивациона и емоционална стања (Gutsell & Inzlicht, 2010). Једна особа може да формира више идентитета током свог живота, попут сексуалног, етничког,

породичног или националног идентитета које поставља хијерархијски у зависности од значаја који им придаје.

Дефинисање националног идентитета представља један од изазова научних дисциплина које покушавају да испитају овај комплексан феномен (Корунџ, 2003). Појам националног идентитета односи се на део колективног идентитета (David & Bar-Tal, 2009) који подразумева заједничку представу о томе да чланови групе деле социјални идентитет (Simon & Klandermans, 2001). Чланови групе који развију колективни идентитет деле слику о социјалној стварности коју заправо сами припадници заједнице обликују, имају развијен осећај солидарности, јединства, степен конформизма који се од њих очекује, као и учешће у групним активностима (Bar-Tal, 2000). Национални идентитет настаје током историјског развоја једне нације, као заједнице која је током дугог временског периода боравила на заједничкој територији, говорила истим језиком и формирала сопствену културу (Such, 2000). Овако формирана нација формира и сопствени јединствени систем особина (Such, 2000). Идентификација са националном групом подразумева да је индивидуа прихватила и интернализовала систем вредности, уверења и ставове које дели и вреднује група (Matera, Giannin, Blanco, & Smith, 2005). Национални идентитет се поред објективних, дељених физичких и географских обележја формира и на основу субјективних елемената попут потребе за припадањем националној групи (Matera et al., 2005). Идентификација са нацијом заправо представља симболичко-когнитивну и емоционалну везаност индивидуе за државу, кроз свест о припадности националној групи и заједничке вредности, циљеве и уверења (Phinney & Rotheram, 1987).

Улога емпатије у кохезивности заједнице

Разумевање менталног и афективног стања другог члана групе представља темељ функционисања човека као “друштвене животиње” (Singer & Lamm, 2009) и основу људског друштва (Cikara, Bruneau, & Saxe, 2011). Емпатија као когнитивна и емоционална способност сагледавања ситуације из угла друге особе и доживљавања емоција које друга особа осећа, има значајан ефекат на понашање и намере једне индивидуе (Eisenberg et al., 2002). Треба нагласити да емпатија представља сложен и мултидимензионалан конструкт који обухвата више узајамно повезаних, али ипак различитих компоненти, те је важно разликовати емпатију са негативним, односно позитивним емоционалним стањима, емпатију као социјалну улогу и емоционалне реакције испровоциране емпатијом (Генц, Митровић и Чоловић, 2010). Емпатија омогућава брзо и аутоматско разумевање туђег емоционалног стања, што је кључни механизам регулације координисане активности и кооперације ка

заједничком циљу (de Waal, 2008). Емпатија је израженија унутар исте групе услед дељених објективних и субјективних елемената међу њеним члановима, одн. заједничких карактеристика које омогућавају лакшу идентификацију са особом у дистресу (Batson & Ahmad, 2009; Cikara, Bruneau, Van Bavel, & Saxe, 2014; Davis, 1994; Hornstein, 1978; Masten, Gillen-O'Neel, & Brown, 2010). Тако је, унутар исте националне групе, когнитивна обрада дистрес ситуације друге особе бржа захваљујући мањој когнитивној дисонанци између два припадника нације (Cikara, et al., 2011). Не само да већа социјална разлика између посматрача и особе у дистресу снижава степен доживљене емпатије, већ, према резултатима новијих истраживања (Smith et al., 2009, према: Cikara, et al., 2011), може доћи до испољавања задовољства када припадник друге националне или расне групе трпи неугодност.

Бројна су истраживања која говоре о припадности групи као важном фактору интензитета доживљене емпатије (Batson & Ahmad, 2009; Cikara et al., 2014; Davis, 1994; Hornstein, 1978; Masten et al., 2010; Preston & de Waal, 2002; Dimberg, Thunberg, & Elmehed, 2000; Singer et al., 2006; Decety & Jackson, 2004; Gutsell & Inzlicht, 2010; Likowski, Mühlberger, Seibt, Pauli, & Weyers, 2008; Singer et al., 2006). Наша претпоставка је, с друге стране, да релативно трајна и стабилна тенденција особе ка чешћем и интензивнијем искуству емпатских емоционалних и бихејвиоралних реакција, може довести до снажнијег осећаја привржености члановима једне групе (у овом случају припадницима властите нације), а тиме и снажнијег доживљаја идентитета који се темељи на припадности тој групи. Поред тога што је израженија међу припадницима исте групе, емпатија повратно оснажује постојећу унутар-групну повезаност (Hoffman, 2001). Доживљај сличности, блискости и идентификације са сународницима може се јавити као последица дељеног емоционалног искуства, које ће, према нашој хипотези, бити богатије што је способност емпатије већа.

Ова хипотеза сагласна је са еволуционистичким гледиштем, према коме управо емпатија представља начин на који се формира и одржава јака друштвена повезаност међу члановима заједнице које не везују сроднички односи (Decety, Norman, Berntson, & Cacioppo, 2012). Основна функција емпатије јесте комуникација међу члановима једне групе, у циљу омогућавања њеног организованог функционисања (Plutchik, 1987). Емпатија, у еволуционистичком смислу, доприноси адаптивном групном понашању, чиме се повећавају шансе личног опстанка (Plutchik, 1987), и представља кључни предуслов живота у групи, будући да омогућава процесе формирања емоционалне повезаности међу члановима једне заједнице (Anderson & Keltner, 2002; Watt, 2005; Decety et al., 2012; Godman, 2013).

Незапосленост и национални идентитет

Степену идентификације са групом и формирању социјалног идентитета може допринети и положај индивидуе у групи. Оријентација према групи променљива је и варира у зависности од контекстуалних фактора (Cinnirella, 1998). Када одређени чланови групе припадају нижем социоекономском статусу, те перципирају да су у неповољнијем положају у односу на друге чланове, тада они испољавају негативне ставове према групи и самим тим имају слабије изражен социјални идентитет (Tajfel, 1978). Степен идентификације са групом зависи од тога колико група задовољава мотивационе потребе својих чланова, попут самопоуздања, осећаја контроле и јединствености (Cinnirella, 1998). Уколико је особа незапослена, она може имати потешкоће у успостављању јаког социјалног идентитета као што је национални идентитет, јер не осећа да припадност нацији испуњава њене потребе попут оне за егзистенцијом, самопоуздањем и осећајем контроле. Због незадовољства националном групом и властитим неповољним положајем у њој (Tajfel, 1978), незапослене особе могу развити негативне ставове према групи који, заједно са нижим социоекономским статусом, могу довести до слабљења националног идентитета.

Важну улогу у ефекту незапослености на доживљај националног идентитета може имати склоност ка емпатији. Претпоставка је да ће запослене особе са израженом емпатијом са непријатним осећањима, услед саосећања са својим незапосленим сународницима, испољити нижи ниво идентификације са нацијом. Исто тако, могуће је да незапослени склонији емпатији са пријатним емоцијама, захваљујући идентификацији са члановима своје нације повољнијег статуса, имају виши степен националног идентитета.

Утврђивање психолошких карактеристика особа које се идентификују у великој мери са нацијом омогућава предикцију понашања припадника дате нације тј. индивидуа које су развиле национални идентитет (Милошевић Ђорђевић, 2003). Ово истраживање је спроведено у циљу испитивања удела радног статуса и спремности на емпатију у објашњењу индивидуалних разлика у идентификацији са националном групом. На основу резултата досадашњих истраживања (Cinnirella, 1998; Tajfel, 1978), можемо да очекујемо значајан ефекат радног статуса, при чему ће незапослени испољавати нижи степен националне идентификације. Такође претпостављамо да ће се све димензије спремности на емпатију показати као значајни предиктори националног идентитета (Batson & Ahmad, 2009; Cikara et al., 2014; Davis, 1994; Gutsell & Inzlicht, 2010; Homstein, 1978; Masten et al., 2010). Притом оче-

кујемо значајан ефекат интеракције радног статуса и емпатије са позитивним емоционалним стањима (претпоставља се виши ефекат ове компоненте емпатије на израженост националног идентитета у групи запослених), као и интеракције радног статуса и емпатије са негативним емоционалним стањима (где се очекује виши ефекат ове компоненте емпатије на израженост националног идентитета у групи незапослених).

Метод

Узорак и поступак

Првобитни узорак био је сачињен од 204 испитаника (од тога 61,3% женског пола), старости од 16 до 62 година ($AS=29.73$, $SD=10.82$), од чега је 109 испитаника са територије Војводине, 21 из Београда и 74 из других делова Србије. Подаци су прикупљани током лета 2014. године. Узорак је по својој природи пригодан. Испитаници су попуњавању тестова приступали добровољно, без икакве накнаде за учешће у истраживању, а задавање упитника је обављано индивидуално и анонимно, у оквиру шире батерије тестова, при чему је један део података прибављен путем папир-оловка теста, а други online: друштвеним мрежама и електронском поштом. Имајући у виду предмет истраживања, а будући да су највећи део узорка чиниле особе које су се изјасниле као припадници српске нације, остављајући мали број испитаника других националних припадности, чиме је онемогућено поређење међу овим групама, даљим анализама подрвгнути су само подаци добијени од испитаника српске националне припадности. Из истих разлога, из обраде је изостављена и група испитаника чији је радни статус специфичан - ову групу чине испитаници чије је школовање у току (студенти и ученици), пензионери, и испитаници који се нису изјаснили о свом радном статусу. Након овакве селекције, статистичке анализе спроведене су на узорку од 107 испитаника (66,4% женског пола, 69,2% запослених) старости од 21 до 62 године ($AS=32.97$, $SD=10.44$).

Инструменти

Упитник за процену спремности за емпатију (ЕМИ; Генц и сар., 2010). Скала садржи 42 ставке са петостепеном скалом за одговоре Ликертовог типа, на којој су испитаници процењивали слагање са одговарајућим исказима. Инструментом су обухваћене четири субскеале: Емпатија са негативним емоционалним стањима (ЕН, окупља исказе који се односе на доживљавање непријатне емоције, попут туге, страха и стида, коју осећа

друга особа) Емпатија са позитивним емоционалним стањима (ЕП, обухвата тврдње које описују тенденцију ка искуству позитивних емоција које доживљава друга особа) Емпатија као социјална улога (СУ, описује респонзивност на туђе проблеме и потребе); Емоционалне реакције испровоциране емпатијом (ЕР, односи се на доживљај емоционалне побуђености као реакције на стање угрожености друге особе, као и реакције беса као одговора на перцепцију неправде нанете другој особи). Поузданост четири субскеале изражена Кронбаховим алфа коефицијентом на нашем узорку ($N=107$) износи за ЕН $\alpha=.90$, за ЕП $\alpha=.86$, за СУ $\alpha=.87$ и за ЕР $\alpha=.78$.

Скала националног идентитета (СНИ: Cinnirella, 1997). Упитник је намењен процени изражености националног идентитета. Обухвата 7 ставки са приложеном петостепеном скалом за одговоре, чији су екстреми формулисани као две супротне категорије (нпр. за ставку “Колико се осећате блиско другим припадницима своје нације” одговори се крећу између “изразито блиско” и “нимало блиско”). Степен изражености националног идентитета операционализован је сумационим скоровима на овој скали, који су коришћени у даљим анализама, и то тако да виши резултат означава снажнију идентификацију са националном групом. Упркос малом броју ајтема, поузданост скале на нашем узорку ($N=107$) показала се као добра (Кронбахов алфа коефицијент износи $\alpha=.80$).

Социодемографске одлике. Батерији тестова придружен је и кратак упитник о социодемографским карактеристикама. Пол је дефинисан бинарно, а старост у годинама живота. О радном статусу испитаници су се изјашњавали заокруживањем одговора на питање типа вишеструког избора са 5 опција (запослен, незапослен, студент, ученик, пензионер). На сличан начин испитаници су извештавали о свом образовном статусу, при чему је скала за одговоре садржала следеће опције: основно (1) и средње образовање (2), студент (3), више (4) и високо образовање (5), мастер и доктор (6).

Резултати

Дескриптивни показатељи, полне разлике и корелација са старошћу

На основу вредности Колмогоров-Смирновљевог статистика може се закључити да дистрибуција сумационих скорова на Скали националног идентитета не одступа значајно од нормалне (табела 1).

Табела 1. Дескриптивни показатељи за Скалу националног идентитета

<i>K-S</i>	<i>p (K-S)</i>	min	max	AS	SD	Закривљеност	Сплjoштeнoст
.07	.20	9	35	24.64	5.63	-.38	.14

K-S - Колмогоров-Смирновљев статистик; *p (K-S)* - ниво значајности Колмогоров-Смирновљевог статистика; min - минимална вредност скова на скали; max - максимална вредност скова на скали; AS - аритметичка средина; SD - стандардна девијација

Корелације укупног скова на Скали националног идентитета са старошћу ($r=.14$) и образовањем ($r=-.09$) не достижу ниво статистичке значајности. Такође, није забележена статистички значајна разлика у изражености националног идентитета међу половима ($t(105)=-.36$, $p=.72$), што је омогућило спровођење даљих анализа на целокупном узорку.

Релације међу предикторима

Табела 2. Релације радног статуса и скала упитника ЕМИ

	ЕН	ЕП	СУ	ЕР
Емпатија са нег. ем. стањима (ЕМ)				
Емпатија са поз. ем. стањима (ЕП)	0.54***			
Емпатија као соц. улога (СУ)	0.35***	0.56***		
Ем. реакције испровоциране емпатијом (ЕР)	0.47***	0.49***	0.25**	
Радни статус	0.05	0.32***	0.19*	0.03

*** $p<.001$; ** $p<.01$; * $p<.05$

Прегледом табеле 2 стиче се увид у Пирсонове коефицијенте корелације међу варијаблама које чине предикторски скуп у основној анализи. Супскале упитника ЕМИ остварују узајамну статистички значајну повезаност ниског до умереног интензитета, које по вредности одговарају интеркорелацијама добијеним на подацима аутора упитника (Генц и сар., 2010). Запосленост је у позитивној статистички значајној корелацији средњег интензитета са Емпатијом са позитивним емоционалним стањима, односно ниског интензитета са Емпатијом као социјалном улогом.

Релације емпатије и радног статуса са националним идентитетом

Након што је прелиминарним анализама утврђено да су задовољене претпоставке нормалности, линеарности, мултиколинеарности и хомогености варијансе, спроведена је хијерархијска регресиона анализа, са сумационим скоровима на Скали националног идентитета као критеријском варијаблом, у два корака (табела 3). У првом кораку унете су четири скале упитника ЕМИ, које заједно објашњавају 11 % варијансе у индивидуалним разликама идентификације са националном групом. По уношењу варијабле радни статус у другом кораку, моделом у целини објашњено је укупно 14,5% варијансе ($F(5,101)=3.43$, $p<.01$). Радни статус објашњава додатних 3,5% варијансе, поред утицаја димензија из упитника ЕМИ. Статистички значајни предиктори у коначном моделу јесу Емпатија са негативним емоционалним стањима, Емоционалне реакције изазване емпатијом и незапосленост, при чему највећи самостални допринос предикцији изражености националног идентитета остварује Емпатија са негативним емоционалним стањима ($\beta=.352$, $p<.01$), потом Емоционалне реакције изазване емпатијом ($\beta=-.252$, $p<.05$), и радни статус ($\beta=.201$, $p<.05$), где запослени показују виши степен идентификације са нацијом у односу на незапослене. Ефекти интеракција међу предикторским варијаблама проверени су хијерархијском регресионом анализом у којој се у првом кораку уводи читав предикторски сет, а у другом кораку производ два предиктора (Cohen, & Cohen, 1983), за сваки предикторски пар понаособ. Како би се смањио ризик од грешке типа 1, поступак је спроведен само у случајевима предвиђеним истраживачким хипотезама - испитана је значајност интеракције радног статуса и емпатије са позитивним емоцијама, те радног статуса и емпатије са негативним емоцијама. Утврђено је да су њихови доприноси објашњењу критеријума редундантни.

Табела 3. Хијерархијска регресиона анализа: релације димензија емпатије, радног статуса и националног идентитета

	Модел 1			Модел 2		
	β	t	p	β	t	p
Емпатија са нег. ем. стањима	0.32	2.80	0.01	0.35	3.06	0.00
Емпатија са поз. ем. стањима	0.09	0.67	0.51	0.00	-0.01	0.99
Емпатија као соц. улога	-0.18	-1.57	0.12	-0.18	-1.63	0.11
Ем. реакције испровоциране емпатијом	-0.28	-2.49	0.01	-0.25	-2.27	0.03
Радни статус				0.20	2.03	0.04
			p			p
R^2	.11			.15		
F	3.15		.02	3.43		.01
ΔR^2				.04		
ΔF				4.13		.04

β - стандардизовани бета коефицијенти; радни статус - 1 = запослени, 0 = незапослени.

Дискусија

Упркос важности испитивања националног идентитета као значајног конструкта у друштвено-хуманистичким наукама, ово истраживање је једно од ретких која су испитивала ефекте запослености и емпатије на степен изражености националног идентитета.

Добијени резултати потврђују нашу хипотезу о ефекту радног статуса на степен изражености националног идентитета, указујући на нижи ниво идентификације са националном групом међу незапосленима. Током целоживотног циклуса почевши од периода адолесценције када се формира лични идентитет, индивидуа развија велики број социјалних идентитета. Један од њих представља национални идентитет који се формира на основу субјективних елемената попут потребе за припадањем националној групи (Matera et al., 2005) и објективних елемената попут дељене територије и историје. Уз заједничке циљеве, вредности и уверења, члан нације задовољава сопствене мотивационе потребе попут самопоуздања, контроле и осећаја јединствености (Cinnirella, 1998). Уколико су ове потребе задовољене, индивидуа или члан нације развија когнитивину и емоционалну везаност за нацио-

налну групу и изражен национални идентитет (Phinney, & Rotheram, 1987). Могуће је да се незапослене особе у мањој мери идентификују са националном групом услед ниског степена задовољења мотивационих потреба. За разлику од запослених, незапослене особе имају доживљај подређеног положаја у односу на остале чланове нације због свог лошег социоекономског стања (Tajfel, 1978). Суочени са оваквом ситуацијом, незапослене особе имају две могућности: да преиспитају елементе националног идентитета или да потраже алтернативе (Cinnirella, 1998). Приликом преиспитивања националног идентитета незапослене особе увиђају да припадање националној групи не доприноси њиховом сапомоуздању нити личној добити услед чега се у мањој мери идентификују са самом нацијом. Запослене особе се, са друге стране, у већој мери идентификују са нацијом јер су њихове мотивационе потребе задовољене и самим радом стичу доживљај да доприносе развоју нације којој припадају. Израженији осећај припадности може бити последица осећаја узајамности: нација путем запослења доприноси осећању сапомоуздања, што запослена особа узвраћа израженијим националним идентитетом и сопственим радом не само за личну, него и за националну добробит. Резултати су сагласни гледишту према коме се доживљај националног поноса заснива на културално-историјском, али ништа мање и на економско-политичком поносу (Müller-Peters, 1998). Ако се узме у обзир да је према Републичком заводу за статистику званична стопа незапослености у Србији 16,8% резултати овог истраживања представљају релевантан податак и истичу потребу да се додатно истраже фактори који код незапослених особа доприносе слабије израженом националном идентитету. Један од разлога све чешћег одлива младих из Србије може бити и ниже изражен национални идентитет услед незадовољених мотивационих потреба и осећања ускраћености од стране нације.

Другом истраживачком хипотезом претпоставили смо да релативно трајна и стабилна склоност ка емпатским реакцијама, представља предиктор идентификације са националном групом. Очекиване релације подржане су добијеним резултатима једино у случају склоности ка емпатији са негативним емоционалним стањима. Израженија способност саосећања са негативним емоцијама особе у дистресу, показала се као предиктор израженијег националног идентитета. Чини се да тенденција особе ка чешћем и интензивнијем емпатисању са негативним емоцијама доводи до снажнијег доживљаја привржености припадницима властите нације, а последично и до израженијег националног идентитета. Резултати сведоче о особини емпатије да, поред тога што је израженија унутар оквира једне групе, остварује и повратни ефекат на унутаргрупну кохезивност (Hoffman, 2001). Могуће је да овај

доживљај блискости и идентификације са сународницима настаје захваљујући дељеном негативном емоционалном искуству, које је утолико богаије колико је склоност ка емпатији са непријатним осећањима израженија.

Издавање саосећања са негативним, али не и са другим емоционалним искуствима, као значајног предиктора националног идентитета, вероватно је повезано са специфичностима идентификације са нацијом у нашој земљи, која је, судећи према резултатима новијих истраживања (Јовановић и Петровић, 2015), у великој мери утемељена на конструкту оријентације ка трајној виктимизацији сопствене групе. Наиме, колективно сећање припадника српске нације богато је страдањима (бој на Косову, балкански, а потом и светски ратови, ратови међу земљама бивше Југославије деведесетих, НАТО бомбардовање 1999.), што доприноси доживљају угрожености и формирању слике о сопственом народу кроз призму позиције жртве. Све ово резултује потребом за интрагрупним јединством и солидарношћу у циљу остваривања добробити али и опстанка чланова једне заједнице (Bar-Tal, 2009), и води јачању националног идентитета (Јовановић и Петровић, 2015).

Међутим, када је упитању димензија емпатије Емоционалне реакције испровоциране емпатијом, постоји негативна повезаност са степеном изражености националног идентитета. Другим речима, израженија склоност ка побуђивању осећања беса услед перцепције неправде нанете другој особи (Генц и сар., 2010) повезана је са нижим степеном идентификације са нацијом. Овај резултат је веома интересантан и у супротности је са нашом хипотезом да све димензије емпатије доприносе степену националног идентитета. Будући да, у ситуацијама перципиране неправде, особе са израженом компонентом емоционалних реакција изазваних емпатијом, имају снажан доживљај беса или љутње, могуће је, имајући у виду тешку актуелну ситуацију у земљи, да ове емоције бивају усмерене управо према државним институцијама и друштву у целини, што би могло узроковати негативан став према самој држави, те последично и слабљење националног идентитета.

Резултатима није потврђена хипотеза о интеракцијама емпатије са позитивним, односно негативним емоционалним стањима и радним статусом. Штавише, емпатија са позитивним емоцијама не остварује ни директан ефекат на степен изражености националног идентитета. Могуће је да ова компонента склоности ка емпатији долази до изражаја у блиским емоционалним односима (нпр. са члановима породице или са пријатељима), него што су то односи међу припадницима исте нације (Генц и сар., 2010). Исто можемо претпоставити и у случају димензије Емпатија као социјална улога, будући да она подразумева лични контакт са особом у дистресу, у циљу преузимања улоге саветодавца (Генц и сар., 2010). Када је реч о емпатији са негативним стањима, одсуство њене интеракције са радним статусом може се објаснити

снагом утицаја задовољења личних потреба на степен привржености групи која доприноси њиховом задовољењу (Cinnirella, 1998). Чини се да је овај утицај такав да емпатија са мање срећнима не мења његов ефекат на лојалност групи и идентитет који се заснива на чланству у њој. Иако то није био основни циљ нашег истраживања, резултати такође илуструју оправданост претпоставке о мултидимензионалности конструкта емпатије, указујући на то да различити аспекти емпатског искуства могу имати различите психолошке ефекте и остваривати различите релације са другим психолошким конструктима.

Добијени резултати упућују на последице тешког социоекономског статуса чланова једне нације по степен изражености њиховог националног идентитета, указујући на задовољење личних потреба као основни извор идентификације са нацијом. Другим речима, задовољни припадници једне нације осећаће јачу психолошку повезаност са њом, него чланови чије потребе у националној заједници остају незадовољене. Национални идентитет слаби услед перцепције неправде и стања незадовољених личних потреба. Чинилац који ипак доприноси идентификацији са властитом нацијом и сународницима, без обзира на лични социоекономски статус једне индивидуе, јесте способност емпатије са негативним емоционалним стањима.

Овим радом осврнули смо се на једну од многих детерминанти националног идентитета, у покушају да расветлимо нека од бројних питања повезана са изучавањем овог сложеног и значајног психолошког конструкта. С обзиром на то да су подаци прикупљени на територији Републике Србије, те да је истраживањем обухваћен узорак испитаника српске националне припадности, међу којима је актуелан доживљај претње и угрожености националног идентитета, услед стремљења ка европским интеграцијама, али и због тешке економске ситуације, са великим бројем незапослених и незадовољних грађана, овај рад има посебан значај у указивању на факторе који доприносе очувању, али и слабљењу идентификације са нацијом, у земљама у развоју, као што је наша. То је уједно и ограничење овог истраживања, јер је због специфичности узорка његова генерализација на припаднике других нација и грађане других држава веома упитна. Будућа истраживања требало би да, поред самог радног статуса, укључе и друге варијабле које одређују положај индивидуе у националној групи, и да се усмере на испитивање механизма којима запосленост оснажује идентификацију са нацијом. Исто тако, даље испитивање овог феномена требало би да узме у обзир комплексну и апстрактну природу самог појма националног идентитета. Наиме, у питању је мултидимензионалан конструкт (Smith, 1991), чија свака компонента (етничка, културална, правно-политичка, територијална или економска) завређује засебно пажљиво разматрање.

ЛИТЕРАТУРА

- Anderson, C., & Keltner, D. (2002). The role of empathy in the formation and maintenance of social bonds. *Behavioral and Brain Sciences*, 25(01), 21-22.
- Bar-Tal, D. (2000). Shared beliefs in a society: Social psychological analysis. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bar-Tal, D., Chernyak-Hai, L., Schori, N., & Gundar, A. (2009). A sense of self-perceived collective victimhood in intractable conflicts. *International Review of the Red Cross*, 91(874), 229-258.
- Batson, C.D. & Ahmad, N.Y. (2009). Using Empathy to Improve Intergroup Attitudes and Relations. *The Society for the Psychological Study of Social Issues*, 3(1), 141-177. DOI: 10.1111/j.1751-2409.2009.01013.x
- Cikara, M., Bruneau, E. G., & Saxe, R. (2011). Us and them: Intergroup failures of empathy. *Current Directions in Psychological Science*, 20, 149-153.
- Cikara, M., Bruneau, E. G., Van Bavel, J. J., & Saxe, R. (2014). Their pain gives us pleasure: Understanding the intergroup dynamics of empathic failures and counter-empathic responses. *Journal of Experimental Social Psychology*, 55, 110-125.
- Cinnirella, M. (1997). Towards a European identity? Interactions between the national and European social identities manifested by university students in Britain and Italy. *British Journal of Social Psychology*, 36, 19-31.
- Cinnirella, M. (1998). Exploring temporal aspects of social identity: the concept of possible social identities. *European Journal of Social Psychology*, 28(2), 227-248.
- Cohen, J., & Cohen, P. (1983). Applied multiple regression/correlation analysis for the behavioral sciences (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- David, O. & Bar-Tal, D. (2009). A sociopsychological conception of collective identity: The case of national identity as an example. *Personality and Social Psychology Review*, 13(4), 354-379.
- Davis, M.H., (1994). Empathy: A social psychological approach. Boulder, CO: Westview Press.
- de Waal, F. B. M. (2008). Putting the altruism back into altruism: The evolution of empathy. *Annual Review of Psychology*, 59, 279 -300.
- Decety, J., & Jackson, P. L. (2004). The functional architecture of human empathy. *Behavioral and Cognitive Neuroscience Review*, 3, 71-100.
- Decety, J., Norman, G. J., Berntson, G. G., & Cacioppo, J. T. (2012). A neurobehavioral evolutionary perspective on the mechanisms underlying empathy. *Progress in neurobiology*, 98(1), 38-48.
- Dimberg, U., Thunberg, M., & Elmehed, K. (2000). Unconscious facial reactions to emotional facial expressions. *Psychological Science*, 11, 86-89.
- Eisenberg, N., Guthrie, I.K., Cumberland, A., Murphy, B.C., Shepard, S.A., Zhou, Q., & Carlo, G. (2002). Prosocial Development in Early Adulthood: A Longitudinal Study. *Published in Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 993-1006; doi: 10.1037/0022-3514.82.6.993

- Erikson, E.H. (2008). *Identitet i životni ciklus*. Beograd: Zavod za udžbenike
- Genc, A., Mitrović, D., Čolović, P. (2010). Procena spremnosti za empatiju. U M. Biro, S. Smederevac, & Z. Novović (Ur.). *Procena psiholoških i psihopatoloških fenomena*, 141-150.
- Godman, M. (2013). Why we do things together: The social motivation for joint action. *Philosophical Psychology*, 26(4), 588-603.
- Gutsell, J. N., & Inzlicht, M. (2010). Empathy constrained: Prejudice predicts reduced mental simulation of actions during observation of outgroups. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46, 841-845.
- Hoffman, M. L. (2001). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.
- Homstein, H.A. (1978). *Promotive tension and prosocial behavior: A Lewinian analysis*. In L. Wipe (Ed.), *Altruism, sympathy, and helping: Psychological and sociological principles*, (pp.177-207). New York: Academic.
- Jovanović, O., i Petrović, N. (2015). Uloga orijentacije ka socijalnoj dominaciji, efekata kolektivne traume i regulatornog fokusa u predikciji izraženosti nacionalnog identiteta. *Primenjena psihologija*, 8(1), 67-82.
- Korunić, P. (2003). Nacija i nacionalni identitet. *Zgodovinski časopis*, 57, 1-20.
- Likowski, K. U., Mühlberger, A., Seibt, B., Pauli, P., & Weyers, P. (2008). Modulation of facial mimicry by attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(4), 1065-1072. DOI:1065–107210.1016/j.jesp.2007.10.007
- Masten, C.L., Gillen-O’Neel, C., & Brown, C.S. (2010). Children’s intergroup empathic processing: the roles of novel ingroup identification, situational distress, and social anxiety. *Journal of Experimental Child Psychology*, 106(2-3), 115-28. doi: 10.1016/j.jecp.2010.01.002.
- Matera, C., Giannin, M., Blanco, A., & Smith, P.B. (2005). Autostereotyping and national identity in the spanish contexts. *Interamerican Journal of Psychology*, 39(1), 83-92.
- Mihic, V. (2009). Da li smo mi Evropljani? Povezanost i korelati evropskog i nacionalnog identiteta. *Psihologija*, 42(2), 203-220.
- Milošević Đorđević, J. (2003). Jedan pokušaj klasifikacije teorijskih razmatranja nacionalnog identiteta. *Psihologija*, 36(2), 125-140.
- Müller-Peters, A. (1998). The significance of national pride and national identity to the attitude toward the single European currency: A Europe-wide comparison. *Journal of Economic Psychology*, 19(6), 701-719.
- Phinney, J. S. & Rotheram, M. J. (Eds.). (1987). *Children’s ethnic socialization: Pluralism and development*. Newberry Park, CA: Sage.
- Plutchik, R. (1987). Evolutionary bases of empathy. In N. Eisenberg, & J. Strayer (Eds.), *Empathy and its development* (pp. 38-46). New York: Cambridge University Press.
- Preston, S. D., & de Waal, F. B. M. (2002). Empathy: its ultimate and proximate bases. *Behavioral and Brain Sciences*, 25(1), 1–71.
- Rot, N. (2003). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike.

- Simon, B. & Klandermans, B. (2001). Towards a social psychological analysis of politicized collective identity: Conceptualization, antecedents, and consequences. *American Psychologist* 56(4), 319–331.
- Singer, T., Seymour, B., O'Doherty, J.P., Stephan, K.E., Dolan, R.J., & Frith, C.D. (2006). Empathic neural responses are modulated by the perceived fairness of others. *Nature*, 439, 466-9.
- Singer, T., & Lamm, C. (2009). The social neuroscience of empathy. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1156(1), 81-96.
- Smith, A. (1991). *National Identity*. Nevada: University of Nevada Press.
- Such, J. (2000). Nacionalni identitet naspram europskog identiteta. *Politička misao*, 37(4), 83-88.
- Tajfel, H. (1978). *The social psychology of minorities*. New York: Minority Rights Group.
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
- Tajfel, H. & Turner, J.C. (1979). *An integrative theory of intergroup relations*. In: Austin, W.G., Worchel, S. (Eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Brooks-Cole, Monterey, CA.
- Topić, M. (2009). Rod i nacija. Očuvanje (i kreacija) nacionalnog identiteta kroz rodno diskriminacijsku nacionalističku politiku: Slučaj Hrvatske iz devedesetih. *Sociološki preglad*, 43(2), 185-207.
- Watt, D. F. (2005). Social bonds and the nature of empathy. *Journal of Consciousness Studies*, 12(8-10), 185-209.

Biljana Otašević

Department of Psychology

Faculty of Philosophy

University of Novi Sad

UNEMPLOYMENT AND READINESS FOR EMPATHY AS PREDICTORS OF NATIONAL IDENTITY

Summary. In times of economic crisis and globalization trends, the question of national identity has acquired special significance. This paper examines the individual differences and demographic factors that contribute to its preservation and strengthening. This research was conducted in order to establish the role of employment status and readiness for empathy in predicting individual differences in identification with a national group. In a sample of 107 respondents (66.4% female, 69.2% the employed) aged from 21 to 62 years, we applied the following instruments: Readiness for empathy questionnaire, National identity scale and a brief socio-demographic questionnaire. Hierarchical regression analysis was applied to investigate the prediction structure of national identity based on the employment status, and 4 dimensions of empathy: Empathy with positive emotional states, Empathy with negative emotional states, Emotional reactions provoked by empathy, and Empathy as a social role. The final model significantly explains 15 % of the variance of national identity. Employment and Empathy with negative emotional states were singled out as predictors of national identity as well as the Emotional reactions provoked by empathy, where a higher level is associated with less distinctive national identity. The results indicate the consequences of low socio-economic status of members of a nation on the level of their national identity, indicating the personal position of individuals in a group as the main source of identification with a national group. In other words, the identification of an individual with their national group depends on the degree to which it meets their basic needs. The factor which nevertheless contributes to identification with one's own nation and compatriots, regardless of personal economic status, is the ability to empathize with negative emotional states.

Keywords: national identity, employment status, empathy, empathy with negative emotional states, emotional reactions provoked by empathy